

Beszámoló a Mental Health Europe (MHE) szakmai webináriumáról: az Oviedo-egyezmény és az emberi jogi paradigmaváltás

A Mental Health Europe (MHE) legutóbbi, március 13-án tartott online szakmai konzultációján a téma legfontosabb felelősei és jogi szakértői adtak átfogó képet az Oviedo-egyezmény tervezett kiegészítő jegyzőkönyve körüli válságról. Az esemény, amelyen a PÉF (Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum) is képviseltette magát, központi üzenete szerint Európa a mentális egészségügy történetének egyik legmeghatározóbb válaszutához érkezett: vagy megmarad a múlt századi kényszerítő gyakorlatoknál, vagy elköteleződik az emberi jogok teljes tiszteletben tartása mellett.

A webinárium felvezetőjében elhangzott, hogy az eddigi legnagyobb diplomáciai siker a civil összefogás ereje volt. Az MHE és partnerei elérték, hogy a döntéshozatali folyamat megtorpanjon. Ahogy Kristian Gredjau az egyik legfontosabb szaktekinetly a témában, a Mental Health Europe (MHE) egyik korábbi alelnöke és elismert tapasztalati szakértője fogalmazott:

"A tény, hogy a Miniszteri Bizottság már többször kénytelen volt elhalasztani a szavazást, nem csupán bürokratikus késlekedés, hanem közös ellenállásunk győzelme. Sikertült láthatóvá tennünk, hogy ez a jegyzőkönyv morálisan és jogilag is tarthatatlan." Kristian szerepe azért kulcsfontosságú, mert ő nem csupán elméletben beszél a jogokról, hanem saját élettörténetén keresztül mutatja be, miért elfogadhatatlan az Oviedo-egyezmény tervezett kiegészítő jegyzőkönyve. Legfontosabb üzenetei az MHE képviselőjében:

-A "biztonság" illúziója: Kristian gyakran hangoztatja, hogy a kényszerintézkedések szabályozása (amit az Európa Tanács javasol) nem teszi azokat biztonságossá. Érvelése szerint a kényszer lényegéből fakadóan sérti az emberi méltóságot, és semmilyen jogi keretrendszer nem tudja "humanizálni" a szabadságfosztást.

-A trauma mint gát: saját tapasztalatai alapján hangsúlyozza, hogy a kényszerintézkedések (lekötözés, kényszergyógyszerezés) olyan mély traumát okoznak, amely évtizedekre visszavetheti a gyógyulást. "A gyógyulás alapja a biztonságérzet, a kényszer pedig a biztonság teljes ellentéte" – vallja.

-A "Semmit rólunk, nélkülünk!" elv: Kristian az egyik leghangosabb szószólója annak, hogy az érintetteknek ott kell ülniük az asztalnál, amikor a róluk szóló törvényeket hozzák. Szerinte az Oviedo-jegyzőkönyv legnagyobb hibája, hogy olyan szakemberek írták, akik nem élték át a rendszer árnyoldalait.

-A rendszerszintű váltás: nem a kényszer finomítását, hanem a támogatott döntéshozatal (Supported Decision Making) bevezetését sürgeti, ahol a páciens nem a kezelés tárgya, hanem aktív alakítója.

A felszólalók részletesen elemezték a kényszerintézkedések természetét. Kiemelték, hogy a kényszerelhelyezés és a kényszergyógyszerezés soha nem tekinthető gyógyító eljárásnak. Egy tapasztalati szakértő megrázó vallomásában rámutatott:

"A kényszer nem terápia, hanem trauma. Amikor a segítségnyújtás nevében megfosztanak az emberi méltóságotól, az nem a gyógyulást, hanem a bizalom végleges elvesztését eredményezi. A jegyzőkönyv tervezete ezt a traumát akarja törvényesíteni."

A jogi szakértők hangsúlyozták, hogy a tervezett jegyzőkönyv egyfajta „párhuzamos valóságot” teremtené az európai jogrendszerben. Míg az ENSZ Fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezménye (CRPD) szerint a mentális állapot soha nem lehet alapja a szabadságmegvonásnak, addig az Európa Tanács Ovideo -egyezmény kiegészítési jegyzőkönyve éppen ezt tenné lehetővé. "Nem fogadhatunk el egy olyan dokumentumot, amely diszkriminatív módon különbséget tesz ember és ember között. Ha egy testi betegnek joga van dönteni a saját sorsáról, miért vennénk el ugyanezt a jogot attól, aki mentális nehézségekkel küzd? Ez intézményesített kirekesztés."

A webinárium végén a résztvevők a #WithdrawTheProtocol felhívás megerősítésével fordultak a nemzeti szervezetekhez. Sürgették a rendszerszintű paradigmaváltást, amely a kényszer helyett a támogatott döntéshozatalt helyezi a középpontba.

"A célunk nem a kényszer szabályozása, hanem annak teljes felszámolása. Követeljük, hogy a tagállamok vonják vissza a jegyzőkönyvet, és az erőforrásokat a kényszerintézkedések fenntartása helyett az önkéntes, közösségi alapú és emberközpontú ellátórendszerek fejlesztésére fordítsák."

A beszámoló zárásaként az MHE felelős vezetői egyértelművé tették: addig nem hátrálnak, amíg a jegyzőkönyvet véglegesen le nem veszik a napirendről, és biztosítják, hogy Európában senkit ne érhesseen joghátrány mentális egészségi állapota miatt.

A PÉF álláspontja:

A PÉF, mint a mentális egészségügyi érintettek hazai képviselői szerve, teljes mértékben azonosul a nemzetközi jogvédő szervezetek és a Mental Health Europe (MHE) követeléseivel. Álláspontunk pillérei a következők:

- Minimális tolerancia a kényszerrel szemben: a PÉF fenntartja, hogy a kényszerelhelyezés és a kényszer (sürgősségi) gyógykezelés nem terápiás eszköz, hanem az alapvető emberi jogok súlyos sérelme. A segítségnyújtás nem alapulhat erőszakon. Kizárólag végső helyzetben és akkor is átmeneti időre alkalmazható kényszer, a fokozatosság elve alapján.
- Jogharmonizáció az ENSZ CRPD-vel: követeljük, hogy a magyar szabályozás és az Európa Tanács iránymutatásai maradéktalanul feleljenek meg az ENSZ Fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezményének. A mentális állapot vagy pszichiátriai diagnózis önmagában soha nem szolgálhat a szabadságelvonás vagy az önrendelkezési jog korlátozásának alapjául.
- A paternalista modell elvetése: elutasítjuk azt az elavult szemléletet, amely a páciens a döntéshozatali folyamat tárgyának, nem pedig egyenrangú alanyának tekinti. Az érintetteknek joguk van a „támogatott döntéshozatalhoz”, ahol a szakemberek segítik, nem pedig helyettesítik az egyén akaratát.

Rendszerszintű paradigmaváltás kell, nem jogi kozmetika: a PÉF szerint a kényszerintézkedések kiegészítő jegyzőkönyvben való rögzítése a jelenlegi rossz gyakorlatokat „betonozná be”. Ehelyett a forrásokat a kényszermentes, közösségi alapú ellátórendszerek kiépítésére és a megelőzésre kellene fordítani. „Semmit rólunk, nélkülünk!” Minden minket érintő kérdésben -így kodifikáció stb.- részt kell vennünk.

Kun Viktória